

megy, felveszi a kapcsolatot barátaival, és ha lehet, disszidálni fog. Ezért a kijelentéséért a szabadító bizottság visszatartotta a rabot, aki csak az utolsó csoporttal szabadulhatott. Ez is kiváló példája annak, hogy a táborokban besúgóhálózat működött.

Az olvasó szembesülhet azzal a bánásmóddal, ahogyan a fennálló, magát az emberek szabadítójaként hirdető hatalom kifejezetten „náci” módszerekkel kollektíven háttérbe szorított egy nemzetiséget, csupán annak származása miatt. A magyarországi németiség 20. századi megpróbáltatásainak kutatása mérföldkőhöz érkezett e dokumentumgyűjtemény megjelentetésével.

TULOK PÉTER

(Magyarországi Németek Országos Önkormányzata – Ungarnd deutsches Sozial- und Kulturwerk, Budapest–München, 2005, 276 oldal, ár megjelölés nélkül)

GÖMBÖS GYULA:

Válogatott politikai beszédek és írások

Gömbös Gyula személyisége és politikája már életében rengeteg vitát váltott ki. Sokáig úgy tartotta őt számon a történetírás, mint azt a politikus, aki Magyarországon a fasisztust kívánta meghonosítani. Az 1945 utáni Gömbös-kritika fontos

eszköze volt a Horthy-rendszer politikai megbélyegzésének. A 90-es évektől megjelenő Gömbös-értékelések árnyalták személyének megítélését, de a körülötte kialakult vitát nem csitították, hanem ismét előtérbe helyezték. Az Osiris Kiadó gondozásában megjelent műve sokakban felvetette a kérdést: vajon mi indokolja beszédeinek kiadását a Nemzet és történelem sorozatban? Hiszen Gömbös nem volt elméleti ember. Elsősorban politikus volt, és ők, mint tudjuk, beszédekben sokszor inkább eltitkolják valódi gondolataikat a hallgatóság elől. S ahogy a politikai helyzet változik, úgy változtatják meg kijelentéseik tartalmát. A szövegeket válogató Vonyó József történész mégis úgy gondolta, ha látjuk, mit mondott Gömbös, talán a különböző interpretációk alapján róla kialakult kép is megváltozik az olvasóban.

Ki is volt Gömbös Gyula? 1886. december 26-án született Murgán. Anyja német származású, apja némes ember. Gömbös jó tanuló, értelmes gyerek. Törést tanulmányaiban a soproni líceum jelentett csak, de miután apja – beadva derekát a gyermek kérésének – beíratta őt a pécsi honvéd hadapródiskolába, ismét kiváló eredményeket ért el. 1912-ben a nyolc legjobban végzett tanuló egyikeként a vezérkari tiszteket képző bécsi hadiiskolába került. 1914-ben frontszolgálatra ment, 1916-ban sebesülése miatt a közös

hadügyminisztériumba került. A Monarchia felbomlása elhozta az általa vágyott nemzeti függetlenséget, az ország területi megcsonkítása azonban alapjaiban rendítette meg gondolatvilágát. Ígéretesen induló katonai pályája kettétört, figyelme pedig visszavonhatatlanul a politika felé fordult. 1918 őszén szervezkedésbe kezdett tisztársaival a polgári demokratikus rendszer megdöntésére. 1919. január 19-én a MOVE elnökéként politikai szerepet vállalt: Horthy Miklós mellett államtitkár lett a szegedi ellenforradalmi kormányban. 1920 tavaszán nemzetgyűlési képviselővé választották. Politikussá válásának folyamata szolgálaton kívüli állományba helyezésével zárult le.

Politikai nézeteinek forrásait nagyon nehéz meghatározni, de leggyakrabban Clausewitzet, Ludendorffot, Chamberlaint, Disraelit, Méhely Lajost és Kováts Alajost említi beszédeiben. Szövegeinek elemzése egyértelművé teszi a 19. századi neokonzervativizmus, az agráriusok és a turanizmus hatását. Gömbös úgy vonult be a politikai köztudatba, mint a fajvédők vezére. A zsidókérdésről vallott nézeteit hűen tükrözik képviselőházi beszédei, amelyekből világossá válik, hogy a náci fajelmélethez vajmi kevés a köze. 1922-ben kilépett a kormánypárt-

ból. 1924-ben megalapította a Magyar Nemzeti Függetlenségi Pártot, amelyet azonban 1928-ban feloszlattott, és visszalépett az Egységes Pártba. Honvédelmi minisztériumi államtitkárrá nevezték ki, majd 1932-ben kormányt alakított Horthy felkérésére, melyet 1936-ban bekövetkezett haláláig vezetett. Akart-e Gömbös diktatúrát? Itt megoszlanak a vélemények, de Gömbös tagadta hogy diktatórikus törekvései

lennének, és amikor lehetősége nyílt rá miniszterelnökként, nem használta ki a kínáló alkalmat.

A cikkek válogatása Gömbös politikai pályáját követi; a szerkesztő a legjellegzetesebb beszédeit, nyilatkozatait tette közzé. Szöveghűen csak

a gyorsírók által rögzített nemzetgyűlési és rádiószózatok maradtak fenn. A válogatás több oldalról mutatja be nézeteit. Az olvasó gyakran találkozhat ismétlésekkel, ez azonban Gömbös habitusából következik. A kötet megjelentetése egyértelműen jelzi, hogy 70 év elteltével itt az ideje Gömbös érzelmeitől mentes, szakmai megítélésének, az őt megillető hely kijelölésének a magyar történelemben.

BARACSI ERZSÉBET

(Szerkesztette Vonyó József, Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 792 oldal, 3980 Ft)

